

**De delirio tremente potatorum : dissertatio inauguralis medica ... / submittit
Andreas Balogh = Az iszákosak reszketeg félrebeszédérül ; értekezik
Balogh Endre.**

Contributors

Balogh, Endre.
Royal College of Surgeons of England

Publication/Creation

Pestini : Typis Jos. Beimel, [1841]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/kht4cnyz>

Provider

Royal College of Surgeons

License and attribution

This material has been provided by This material has been provided by The Royal College of Surgeons of England. The original may be consulted at The Royal College of Surgeons of England. where the originals may be consulted. This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

5.
DE
DELIRIO TREMENTE

POTATORUM

DISSERTATIO

INAUGURALIS MEDICA

QUAM

CONSENSU ET AUCTORITATE

MAGNIFICI DOMINI

PRAESIDIS AC DIRECTORIS

SPECTABILIS DOMINI

DECANI

**NEC NON CLARISSIMORUM D. D. PROFESSORUM PRO
DOCTORIS MEDICINAE LAUREA RITE, AC LEGITIME
CONSEQUENDA; IN ALMA AC CELEBERRIMA UNI-
VERSITATE HUNGARICA PUBLICAE DISQUI-
SIONI SUBMITTIT**

ANDREAS BALOGH

**Theses adnexae defendentur in aedibus facultatibus
medicae die 1841.**

PESTINI,

TYPIS JOS. BEIMEL.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

DISSEMINATION

OF THE RESULTS OF RESEARCH

AND

OF THE PROGRESS OF SCIENCE

AND OF THE HISTORY OF THE

SCIENTIFIC METHOD

OF THE HUMAN MIND

AND

OF THE HISTORY OF THE HUMAN MIND

AND OF THE HISTORY OF THE HUMAN MIND

AND OF THE HISTORY OF THE HUMAN MIND

AND OF THE HISTORY OF THE HUMAN MIND

AND OF THE HISTORY OF THE HUMAN MIND

AND OF THE HISTORY OF THE HUMAN MIND

AND OF THE HISTORY OF THE HUMAN MIND

1841

1841

PRINTED

BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO

AZ
ISZÁKOSAK RESZKETE
FÈLREBESZÈDÈRÛL

ÉRTEKEZIK

BALOGH ENDRE

ORVOS TUDOR.

PESTEN,

ESZTERGAMI K. BEIMEL JÓZS. BETŰIVEL.

Tenni, és haladni kell, mert a' ki sem nem — tesz
Sem nem — halad ; vagy el marad, vagy eltiportatik.

M É L T Ó S Á G O S
B U Z I N I
GRÓF
KEGLEVICH MIKLÓS⁰
ÚRNAK
TÖBB TEKINTETES
NEMES VÁRMEGYÉK'
ELŐKELŐ
TÁBLABIRÁJÁNAK

A
TUDOMÁNYOK, ÉS MŰVÉSZETEK
BUZGÓ KEDVELLŐJÉNEK,
FÁRADHATLAN ELŐMOZDÍTÓJÁNAK;
AZ EMBERISÉG JÓLTÉVŐJÉNEK
NAGY KEGYESSÉGÜ PÁRTFOGÓJÁNAK
HATÁRTALAN HÁLÁJA ZÁLOGAÚL
E' ZSENGE PÁLYAMUNKÁJÁT
HÓDOLÓ TISZTELETTEL ÁLDOZZA

a' Szerző.

Méltóságos Gróf

A' nemes-érzetű férfi egész élte pályáján jót tesz, a' helyett; hogy dicsőíttetni, szobrokkal tiszteltetni vágnék. Fő törekvéseinkább jónak lenni, mint annak látszani; a' harsány tapsolás melly mint a' hang hirtelen elenyész, nem szédit meg magas lelkét, — mellynek első elve „Gondolj, és tégy jót.“ — Ezen szép erény mennyire tulajdona Méltóságodnak tudják mind azok, kik boldogok voltak körében létezni, — elősmerik a' számtalan kegyeltek, kiket Méltóságod ezer áldozattal tiszteletet érdemlő önmegtagadással, mint egy vezérfény a' boldogság partjaira vitt.

Az én hálámat, mellyel Méltóságodnak tartozom a' legnagyobb szófolyám sem fejezheti ki. — Jótéteményit csak érezheti dagadó keblem, nyelvem el nem rebegheti. — Kisded koromtól fogvást egész ezen időszakig — midőn ohajtott czélom elérni engedte a' végzés, határtalan volt Méltóságod kegye. — A' tudatlanok köréből való kilépésemet, elmém, és érzetem nemesedését, 's azt; hogy ezen túl az emberiség javának élhetek, a' mi legfőbb örömem, egyedül Méltóságodnak köszönhetem. Ha ezentúl honomnak javára ál-

dozhatom; mire hazámért verő szivem mindig kész, ha hon társaim könnyeit enyhkezemmel letörölhetem, mind ezen érdemek egyedül Méltóságodat fogják illetni, mint tudományos pályám előmozdítóját, 's eszközőjét.

Méltóságod kegyéért csak köszönettel, hálával, elismeréssel, 's legmélyebb tisztelettel áldozhatom. Ezen orvosi pályám végzetével Méltóságod nevének ajánlott értekezésem csak külső jele mély hódolatomnak. Azon borostyán koszorú is, mellyet Méltóságod által gyámolittatva jelen ünnepem alkalmával kivívni érdemlettem mint Méltóságodnak szentelt emlék, nyerjen legalább utolsó helyet azon lombok között, mellyeket Méltóságodnak mint másod atyjoknak hiv jobbágysai, 's a' minden külfény nélkül tündöklő erényt nagyra becsülő Megyének Rendei, egyértőleg homlokára tűztek.

Az iszákosak reszketeg félrebeszéde (Delirium tremens potatorum) egy lázas, vagy lázatlan kór, melly a' húzamosabb szeszés italokkal élő egyednél különösen az égett borral való visszaélésből ered. Ezen kór mind külső, mind belső érzékek működése zavarodásával, főkép' álmatlansággal, félrebeszéléssel, tulajdon tétovázással, tagreszketéssel, öszveesésre való hajlandósággal tűnik fel, végre ha szerencsésen lefoly, hosszabb álommal mint birálattal végződik.

Maga a' kór lefolyása két különböző; u. m. előmondó, és a' kórral egybenkapcsolt időszakokat képel.

Az előmondó időszak a' kór' kifejlése előtt több napokkal, és hetekkel kezdődik, szüntelenül ugyan, — de többnyire kis mértékben tapasztaltatik.

Ezen időszak tünetei.

Leveretség, különös nyugtalanság, a' kedélykomolysága, hajlékonysága, a' legkisebb okra is könnyű felgerjedése, nagy nyugtalanság, úgy hogy a' beteg sem ülni, sem feküdni húzamosabb ideig nem képes; 's ezen tünetekből a' beteg, a' kór kifejlését, és már csaknem jelenlétét előre látja, ezekhez járúl nyugtalan fél énkiséggel kevert álom, ijesztő álmatlanság, főfájás, fülzúgás, elváltozott halovány arcz, mocskos nyelv, kevesebb szomj, kisebb haj-

landóság a' szesz italokra, rossz emésztés, felbőfőgés, ökröndözés, gyakori hányással, szorongató érzés a' szivgödör táján, hasmenés, hányszékelés (Cholera) ködcsömör (Colica) hajlam az izzadásra; ezt követi előbb vagy utóbb gyakran előre ment vérömléssel, vagy nehézkór rohammal (insultus Epilepticus) a' kór.

Második meghatározott, 's a' kórralegybenkapcsolt időszak, melly bélyegző, és létalapos jelekkel jár u. m.

1., Álmatlansággal.

2., Különös félrebeszéléssel, és érzékek této-vázásával.

3., Reszketegséggel.

Eleinte az alvás csekély, nyugtalanító álmokkal egybenkapcsolva, ezen kevés álom is a' kór kifejlődésével elmúlik úgy: hogy az ilyen betegek a' nyugvó ágyat keresik bár, de hasztalan; nem alhatnak, heteket emésztenek el virasztással, nem is alhatnak — míg a' kór maga nem szűnik.

A' félrebeszéléshez járul a' kór kezdetén kábultság, és eltikkadás félbenhagyása, de a' kór tetőpontjáig emelkedtével félbenhagyás nélkül tart, és vagy halállal, vagy a' kór lépcsőnkénti fogytával végződik, az ilyen kórosak látják magokat körülvéetve különféle apró állatoktól.

Megjegyzésre méltó a' külső érzékek változó tompulása, és ámbár egy érzék sem ment a' bajtól, mégis a' látás leginkább hibás, innen van: hogy a' tárgyak majd élőknek és mozgóknak, majd merőknek, 's holtaknak; állatok, eszközök, gyakran kispoharak a' kórostól láttatnak; ehhez járul ritkábban fülzúgás, a' többi érzékek kevesebbé érintetnek.

Ezen félrebeszélés, és tompúltságához még cselekvő tehetség is járul; azért a' beteg mukáját bár kóltve végezi; találhad őt most állatokat hajtani, most

szaladni, majd másokat üldözni; beszél, víg, de könnyen haragra gerjed, szoros de barátságos bánásmód mellett különösen idegen helyen idegenektől könnyen vezéreltetik; félénk, különösen ha magányosan hagyatik és nyugtalan levén, ágyát és lakását elhagyja.

A' felső végtagok reszketése létalapos tünet, melly a' vérmes ifjakban ritkán marad el, mert még az is ki nem reszketett a' szeszitaloknak hódolva, mint reszkető nyomorék hul el, sokszor az első időszakban. A' jelen lévő reszketegség pedig vagy nevedik, vagy fogy, — a' mint a' kór tetőpontja, vagy vége felé közelít; úgy hogy sokszor a' kéz a' tárgyak fölemelésére, és tartására tehetetlen, a' lépés dülöngve tétetik, azálkapocs és nyelv az akaratnak engedni megszűn.

Ezen előszámlált, és leírt alapos okokhoz járul mind az életerei, mind a' lelki működések rendentűli létele; lázas tünetények a' mi tartományunkban ritkán maradnak el, és vagy a' kór elején, vagy lefolyása alatt gyakran szerencsétlen kimenetellel jelennek meg; innen a' verő ér ütése lázas, leggyakrabban gyors, kicsiny, teljes, keményedés, rendetlen, reszkető, a' halálos tünetek beállottával számlálhatlan, a' kór fogytával nagyobb. erősebb, és teljesebb.

A' kóros eszére térvén, főfájásról melegségről, panaszolkodik, a' köthártya veres, a' szemhéjjak dagadtak takonygyúlémmel, a' szembáb összehúzott, vagy tágult, a' szivárvány hártya mozgása tunya.

Az arcz színe olyan, mint tarlós állapotban, vagy sárga kórban szokott lenni.

A' szomj a' kór elein türhető, csekély, a' kór emelkedtével nagyobb, a' halál közeledtével alig ölthető, semmi étvágy, de néha a' félrebeszéléshez beteges falárdság (voracitas) járul, a' szózat rekedt.

A' lehellés sértetlen, a' szerencsétlen kimene-
telben sebes, félbehagyó, és hörgő. —

A' has, a' szivgödör táján, a' keményebb nyomást nem, vagy csak az arcz izmok vonaglásai közt szenvedheti.

A' mellkas csigolyákban a' 9től 12ig a' legcsekélyebb uyomásra is nagy a' fájdalom.

A' külbőr mérséklete sértetlen, a' kigőzölgés bő, az erő fogytával legnagyobb fokát éri, a' veriték hideg, tapadékony, savany szaggal,

A' vizellet színe sárgás, vagy barna, sokszor húdrekedés van jelen, — a' kór végefelé bővebb felhőcskét képel, és iszapot tész le.

A' szék-letétel rekett ritkán kicsapongó, a' kór tetőpontjánál a' vizellettal együtt a' kóros tudta nélkül megy el.

A' kór folyamata és felosztása.

Mint minden kórfolyamban, úgy az iszákos reszketeg félre-beszédben is négy időszakokat: u. m. nevedő, tetőponti, alábbszálló, és felidülés időszakokat különböztetünk meg; — de a' tünetek száma ezen időszakokban bélyegére, tartóságára kór-szövevényére nézve változók —

Az eddig ismért felosztások vétetnek:

1. A' kór bélyege szerint.

(Sutton és Kribel) elégtelen egyoldalú vélemény szerint ezen betegséget mindenkor az erőhiányosakhoz (morb. adynamicos) számították, — és egyedül a' mákony (opium) nagy adagja, használása által gyógyíthatónak lenni állították; de több Német ész-irányos orvosok (Hufeland, Bischoff, Barchausen;) tapasztalásoknál fogva ellenkező ok súlyokat hoznak elő.

Ezen tapasztalás gyakorlati gyógytanos tekintetéből legcélrányosabban felosztatik, az íszákos reszketeg félrebeszéd.

Erőteltjesre és petyhüdtre (Energicus, et Atonicus).

Kórismérete az elsőnek foly, az erős ifjúttest alkatból, — különösen a' kór kezdetében.

Alapos okai: az erős borral, serrel. mézeny szesszel, és az erős bor szeszszel való visszaélés.

Az előre mondó tünetek ritkán maradnak el, de rövid ideig tartván, és gyenge fokon állván elnézetnek.

Maga a' kór kezdődik fúladásos, kórságos, és vérözönös rohammal, az arcz verességével, és duzzadásával, agytorlódással, elevenebb eszelősséggel, melly a' tetőpont időszakában (Stadium acme) legnagyobb, — a' beteg vig, — könnyen haragra gerjedő, minden tettei sebesek, reszketegség vagy semmi, vagy igen csekély van jelen, az érverés sebes, erős, teljes, a' külbőr mérséklete egykevéssé felemelt, a' kór nagyobb fokánál meleg vériréssel teljes.

A' petyhüdt íszákos reszketeg félrebeszéd, a' megélemedett egyednél, gyenge testalkotuaknál, a' vegyített szeszszes italok különösen a' pálinka huzamosabb ideig való ivása által hozatik elő, — továbbá azon embereknél, kiket gyengítő, de előre ment befolyások: u. m. szenvedélyek, senyv, hasfojás, vérár, vagy az eszelősség rohama ingerelnek.

Kórismérete, rossz emésztés, felbőfőges, hányás, hasmenés előre mondó jelek; továbbá nyugtalanság, rasztkórság félelme (Hypochondria) levertkedély, csendes eszelősség, arczaveresség duzzadás nélkül, tagreszketegség, inszökdelés, (subsul-

tus tendinum) gyorsérítés, kicsiny, üres, rendetlen, végre számlálhatlan, az állati-melegség kisebb, a' jégveriték bő.

2. Felosztják az iszákos reszketeg félrebeszédet: forróra, és idültre, (acutum et chronicum).

Az idült majd cselekvő, (activus) majd szenvedőleges (passivus) bélyeggel jár, enyhülés félbehagyással, kezet fogva a' felingerléssel változtatva jár.

3. A' kór szövevény szerint (complicatio) fel-felosztatik a' reszketeg félrebeszéd (Delirium tremens) helyben támadtra (Idiopathicus) és kórjelenségre (Symptomaticus) de ezen felosztás csekély érdekű.

A' kór kimenetele.

A' szeszkor mint más betegség. vagy előbbeni egészségre fordul, vagy utó nyavalyákat hágy maga után, vagy halállal végződik.

A. a.) Az erőteljes reszketeg félrebeszéd (Delirium tremens energicum) gyakran a' tetőpontot elérve, a' nevedő időszakban megáll, és vagy a' természet erejének, vagy a' gyógytanos módnak enged, ha a' tetőpontot eléri, a' tünetek nehézsége fogytával egészségre fordul.

Ezen jóslatott kimenetelt hosszas, természetes álomnak kell megelőzni, (melly nélkül gyógyulás nem történik) a' létalapos tünetmények fogytával, az eszelősség, érverés és reszketegség lecsendesedik, a' kóros magához tér, először rövid, később hosszabb csendes álomba merül, melly közben vetett hosszú, de ritka felingerlések változásával egészségre fordul, nem ritkán egy mély álom állandó magához térést szül.

A' felidülés zavart emésztéssel, és erős szomjjal háborgattatik.

b., Utónyavalyákra : különösen örültségre, és zsongcsüggedésre (Atonia) okúl szolgál.

c., A' szeszkor vége leggyakrabban halál, véres, vagy savós gutaütés jön közbe, melly vagy ébrenlétben, vagy mély álomban a' nyomorult életnek véget vet, vagy a' mákony nagy adagja használása által okoztatik, és bizonyos előre mondó jelei vannak.

Közvetőleg öl (indirecte) ok bélyegét változtatva az erő hirtelen fogytával, húzamos tartósságával, kórszövevények jelenlétével, gyengítő gyógyszerek, vagy a' lobbellenesgyógymód erősebb, és hoszasabb használásával.

Jelelik ezen kimenetetelt a' felmagasztalt erő hirtelen fogyta, az erőhiányos állapot (Status adynamicus) hirtelen beállása.

B., A' petyhüdt iszákos reszketeg félrebeszéd (Delirium tremens potatorum atonicum) kimenetele is háromféle : vagy előbbeni egészség, vagy utó - nyavalyák, vagy halál.

a., Egészségre, a' természet ereje által soha, hanem csak gyógyszerek által fordul, mellynek birálatja álom, ezt megelőzvén a' fogyó időszak.

Reményt nyújt itt a' tünetek enyhülése, az eszelősség, kevesebb ideig tartóssága, gyakran jelenő, azután maradandó, nyugalom, természetes érverés, természetes bőrmérséklet, álmoság, és az azt követő minden tünetek jobbúlását teremtő álom,; késői felidülést hozván magával, melly erő fogytával, hibás emésztéssel lépcsőnkint egészségre fordul.

b., Utónyavalyák mellyekkel végződik, vagy a' mellyeket magához csatol ezek: ideg láz (Febris

nervosa) vizkór (hydrops) agy, mell, máj — anyagbeli betegsége.

c. , Halállal végződik az erő kimerítésével, agy — és idegek — szélhűdésével.

Nyugtalanság, szorunkodás, a' legnagyobb fokra hágva, látván a' halált, alig érhető szó, halál jóslatu arcz, (Facies Hypocratica) hebegés, hörgő - lehellés, fogyó alig érezhető érverés, tapaszos hideg veríték, akaratlan székletétel, görcsök, és többféle szélhűdés tünetei állnak be.

Okisméret.

Az említett kórra, sem vele született, sem örökleti hajlandóság nincs, — hanem egyedül a' szeszes — italok mértékentűli húzamosabb ideig való ivása alapos, és alkalmi okúl — szolgál.

Hogy az eredhető hajlandóság kórértanitmányát (Pathogeniam) kimerithessük, azon kór tünetekre ügyeljünk, mellyek a' szeszesitalokkal való visszaélést követik, ezek az ideg, és edény rendszert érintik, és ingerlik, nem lehet pedig; hogy ezen felmagasztalt ingert lankadás ne kövesse, melly eleinte futólagos (transitorius) de annál húzamosabb ideig tart, 's egyszersmind az egész életműség (Organismus) részeit elfoglalván, csak megújított hörpentett által kevés időre győzetik meg.

Minden életművek között a' véresseket kivévn, a' szeszes italokkal vissza élés által, az agy legtöbbet szenved, mivel nagyobb a' vértorlódás az agyra — innen a' gyakori bormámór által az agy működései is tompúlnak, — és nagy a' hajlandóság a' szokványos (habitualis) vértorlásra.

Ezenszokványos vértorlásokat mint minden más életműben, egyenként felfogni képes nem vagyok, de szükségesképen az idegerőnek (vis nerveae) és az anyagi visszatermődésnek változása egyenlőlépéssel jár

jár — ez forrása az agykér átváltozásainak szívóságának, vérérdagnak' edények lelohadásának.

Újhörpentettel nő a' hajlandóság, és az egész élet művezetség elromlásával jár; — a' vértorlás először is — a-ki nem merített élet-művet érinti — mert agy ingerlő okalkam állván be, azt követi csak nem mindenkor lob-láz, melly is visszahatásnak (reactio) következése, és szenvedőleges vértorlodássá válik, — mellynek a' kimerített ideg életmű oka, és az elégtelen visszahatás ideg lázt szül, vagy örültséget.

Mondám : hogy ezen kór a' szeszes italokkal, különösen a' pálinkával való élésnek szüleménye, ritkán a' ser, és bor okoztatik, mennyi adagnak lehessen szülőtje bizonytalan, az alkotmánytól, és a' fogékony-ságtól legtöbb függ; — de legjobban kedvez ezen bajnak az életmód, ide tartozik az emberi-tömegnek azon nagy része, melly izzasztó munkával él; ide sokszor a' közsegedelmen tengődök nagy száma, kik a' munkás józan életet megvetve, midőn erejek még azt megengedte, vagyonjokat, 's kevés keresményöket lassankint elhörpölvén — csuda é! ha a' véginségre jutásnak lettek áldozatai, ide azon korhelyek nagy száma ki mais munkátlan hever, de a' mások elorozott vagyonából megmaradutolsó fillérjét is, a' pálinkára adja, ide számláljuk a' korcsmárosokat, pálinka—gyártókat, pinczéereket kocsisokat, hajósokat.

Indító okok lehetnek; szenvedelmek, sértések—akármelly nyavalya, és midőn a' szerzett hajlandóság mélyen behat az életműbe, az ivás rossz szokását bár letéve, új ok adatván képeltetik e kór olly egyedben is kit iszákosnak nevezni nemlehet, ide tartozik a' szeszes italok hirtelen elhagyása, és attól való visszatartóztatás, járványos, és helybeli kór állapot.

(Kribel) a' túlélbrességet hozza okúl, a' kór következéseit azokkal össze kevervén, és ha é szerint itt kábitó álmhozók használtatnak a' nélkül: hogy a' kórjavulását: hoznók elő gutaütéssel az egyed kimúl. Hajlandók továbbá ezen kórra azok, kiknek állományok az örökös poharazással elvan rontva, kik gond, fajtalan élet, forró nyavalyák által kivannak meritve — továbbá vízkórosak, súlyosók, és a' kik már gyakran ezen bajból felidültek.

Különböztetés a' hasonló nyavalyáktól. Vannak betegségek, mellyek tünetjeikre nézve a' szesz-kórral megegyeznek: sőt alyafiságossak, ilyenek agylob, örülltség, és idegláz.

Az agylobot meglehet mindenkor esmérni a' lob-láz jelenlétéből, tisztanyelvűből, a' reszketés jelen nem létéből, az elválasztások megrekedéséből, az érverésből, az eszelősség nagyvóltából, nagymelegségből, és az agylob előljáró vagy indító okaiból.

Az örülltséget az előtüneményekből, láz jelen nemlétéből, elevenségéből és a' jelenlévőkre késő támadó rohamból, nagy erőből, a' roham félbehagyásából, és a' kórelőzményi jelekből.

Az ideglázt, az előre ment bélyegző lokokból, lefolyásából, és a' reszketeg félrebészéd tüneteinek, jelen nem létéből.

Jóslat

Észirányos jóslatot állítani ezen kórban: midőn a' legnemesbb életmű gyakori közvetlen izgatásokkal, és az egész életmű elromlásával támadtatik meg, lehetetlen; annyival inkább, mivel természete ezen kórnak nincs, eléggé kivilágosítva, és az eddig ismeretes kétes gyógy mód is nehézségekkel jár; mindazáltal ezen jóslat: ha az elhóltak száma

az egészséget visszanyertekkel összevontanlittatik, mely úgy áll mint 1—8-nem olly sze rencsétlen.

Az erőteljes, de kis fokú iszákos reszketeg félrebeszéd kedvező környüállások közt a' természet által meggyógyúl, nagyobb fokra hágván a' baj, — mesterséges gyógy mód nélkül soha, a' nélkül pedig mindenkor halálos.

A' kevés ideig bormámornak hódolt erős alkattú kedvezőbb jóslatot nyújt mint a' húzamosabb szeszés italókkal élt egyed és ha a' kór gyenge állományú — gond és fajtalan étlettel, 's bajokkal küzdöttet ragad meg; illyes esetben többnyire kétes a' jóslat.

Az erő teljes bélyegű kisebb fokú kor kedvezőbb jóslatot ígér, mint a' petyhüdt-bélyegű, mivel ez a' fő fokra hágva agylobbal jár.

Az idült iszákos reszketeg félrebeszéd (*Delirium tremens potatorum chronicum*) gyökerestül ritkán irtatik ki; hanem szokás szerint örölségbe megy által vagy tudó máj lép nyavalyákat hágy maga után.

A' szövődményben, nemcsak a' kórszövevény veszedelmes; hanem annak örölségbe való menése, befolyása a' gymódmódra képesíti a' jóslatot.

A' pusztá tapasztaláson alapútt jóslat következőkre mutat.

a) Szerencsétlen jelek.

Nagy vér folyások, szedüléses és kórságos ostromok, vagy a' kór kezdetén, vagy lefolyása alatt, az akaratbeli mozgalom meglagadása, a' reszketegség nagyfoka miatt, nagy szorongás, és nyugtalan-ság, szorongó eszelősség, hosszas túlébrenlétel, inszökdelés reszketegséggel vegyítve, gyors, gyenge alig érezhető érverés, bőtapaszos hidegveriték, tisztátalan nyelv kezdődő szélhüdések.

b.) Kedvező tünetek.

Az elől számláltak jelen nemléte nyugalmas, természetes bő álom.

Gyógytan.

Minden szenvedélyben megkülönböztetünk ok-irányos, és kóros jóslatot. Az első mind azon okokat, melyek a' kórt feltartják, ingerlik, vagy pedig a' már fogytán levő kórt vissza esővé tehetnék szükséges, — hogy eltávoztassa. A' kóros jóslat pedig eltávoztatván, minden pusztá tapasztaláson alapúlt ösméretet, ezt az erőbeli kórbélyeg szerint természetét, fokát, tartóságát, szövevényt, és az egyednek viszonyait tekintve szükséges — hogy vigye véghez.

Hogy pedig a' gyógyszerek használása mellett, minden betegnél a' cél elérésére sokat tesz a' jóélet rend — a' tapasztalás bizonyítja. Ugyan is a' gyógytannak kimenetele mindenkor kedvezőbb volt, a' midőn a' kórosnak jó felvigyázat mellett, vagy a' szobában, vagy a' kór ház udvarán (sétálgatni) fel's alá járni megengedett. Be-állván az álom, mely rövid ásitozásból, és nyugott kedélyből vétetik észre, önkint magoktól a' kórosak — vagy csekély intésre lefekszenek.

Minden gyakorló orvosok az erőszakos őrzést, a' beteggel való kemény bánást tiltják, mivel az által a' kóros nyugtalanabb, és szorongóbb lesz, és ezen harcz rángatózásra, 's guta-ütésre szolgáltat okot; távoztassanak el, továbbá minden kedélyt lenyomó indulatok, különösen félelem, harag, melyek a' kór lefolyása alatt halált, — az idülésben vissza-esést okoznak, továbbá azok, melyek a' szükséges és kívánt álmod elűznék.

A' hirtelen lefolyó erőteljes reszketeg félrebeszéd gyógyítása.

Az erőteljes kórbélyeg olly gyógymódot kíván, melly által nemcsak az ideg-rendszer, különösen az agynak felmagasztalt állapota enyhíttessék; — hanem a' vértorlódás az edény rendszerben különösen a' főre távoztassék-el, tekintetbe vévén a' kór petyhütségét és lelohadásra való hajlandóságát.

Ezen célra szolgál:

A' lobellenes gyógymód, még pedig közönséges vérelesztés de vigyázva! míg a' várt jó kimenetel felől nem bizonyos az orvos, különösen az erős fiatal egyednél, az először nyavalyába-esteknél, és ha lobos szövevények volnának jelen.

Helybeli vérbocsátás nadályokkal kevesebbé veszedelmes, különösen midőn vértorlás van jelen a' főre midőn arcz-veressége, duzzadása, melegsége, köthártya pirossága, fülzúgás, és szédülés van jelen,

Has-hajtók különösen középsők, midőn a' kór még ki nem fejlődén az előtünemények időszakában hetekig áll, midőn a' nyelv mocskos, első utakbeli tisztátalanság, és edénybeli pangás (stasis)-van jelen.

Ásványosságok (Acida mineralia) különösen Haller-savanya (Elixir acid Halleri) hasznos, midőn nagy torlás van a' főre.

A' gyakorló orvosok állítása szerint legnagyobb haszonnal adatik a' hánytató-borkő, ezen gyógyszer, az első utakat izgatja, a' mozgásokat, és az elválasztásokat ingerli, a' vérforgást a' verőcze-ér rendszerben elősegíti, — vértorlások egyrésztül más részekre húzatnak. — Adagja 2—4—6 szemer egy napra nyákás főzetben, — az első utak tisztátalansága először hányást, később csak tartós imelyt ki-

ván Ezen egy gyógyszerrel a' kórosak engedelme-
sebbek, nyugodtabbak lesznek; a' reszketegség fogy,
és a' kívánt nyugalmas álmom beáll.

Ide tartozik továbbá a' sósavas higacs; (Calo-
mela) midőn a' savós izzadásra van hajlandóság.

A' hideg borogatások csephullajtások (Embro-
cationes) midőn izzadás nincs jelen legtöbbet hasz-
nálnak.

Ha ezen említett gyógyszerekre a' kór nem en-
ged, és petyhüdt bélyegű kórba megy át félre té-
vén a' lobbellenes gyógy módot, a' petyhüdt bélyegű
kórral megegyező és használni szokott szerekhez
kell nyúlni.

Orvoslása a' petyhüdt de forró.

Iszákos reszketeg félrebeszélésnek.

Itt a' jelentés az, hogy a' felizgatott agy, és
idegrendszer lecsilapíttassék, a' tapasztaláson alapúlt
gyógyszerekkel. Ezen jelentésnek leginkább a' má-
kony különhatással (Virtute specifica) felel meg.

A' gyakorló orvosok ezen gyógyszer nagy ere-
jét tapasztalván, a' túlébrenlélt a' kór okának, az
álmot a' gyógytan forrásának tekintvén, a' mákonyt
mint egyetlen egy gyógyszert szokásba vették, nem
gondolván a' kór-bélyegével, és nem kevesebben let-
tek áldozatjai a' mákonynak, — mint a' meg gyógyúl-
tak száma, már ma csak a' petyhüdt bélyegű kornál
hasznájuk.

A' csorvás-tünetek (Symptomata Gastrica)
ritkán maradnak-el, a' tapasztalás szerint ellen je-
lentő -tünetül nem szolgálnak; de valljon a' vértor-
lások a' főre ezen gyógyszer hasznalását megenge-
dik-e, vagy nem? — kételkedem.

Nagy adagja régenten a' mákonynak használta. tott, és adatott, mely már ma elmaradt mivel kisebb adagok ha jelentve vagynak bizonyossabban használnak.

Adagja a' mákonynak félszemer minden két órában, 's ha kívánt következése nem lenne 1 szemer, de midőn a' kór nagy - fokra hág a' veszedelem elkerülhetetlen, akkor 2 szemer minden két órában ismételtetik. Mely adagot legtöbb ha 3 szor 4 er adjuk, ismét 1 szemerre leszállunk.

Ha ezen gyógyszer használására a' kór fogyta beáll — az érverés, reszketés, és izzadás, kevesedtéhez, megújító és nyugotó álmom is járúl, lassankint kisebb adagokat adunk, végre a' mákonyt félre tesszük, mert a' hirtelen félrevetéssel gyakran kór vissza—esés következik; örömeztőbb adjuk állományban (substantia) mint festvényben, mások előbbre teszik a' Dover porát.

Az ösztönöző szerek repülék mint segítő a' mákonynyal köttetnek öszve, vagy a' nélkül használtatnak melyek is ha ideg lázszélhűdés tünetei vagynak jelen első rendű gyógyszerek közé számláltatnak ide tartoznak orvosi gyökénke (Valeriana Officinalis) kappanfű (Arnica) kígyófű (Serpentaria) Húgyany (Ammonium) Káfor — (Camphora) Pézsma (Moschus) forrozzatok ásványos savanyúval összekötve.

Az amerikai orvosok a' veres gyűszű virág festvényét ajánlák (Tincturam) Digitat purpureae (Bischoff a' Csikorka kivonatját (Extr. gratiolae) a' repczepép (Synapis) és hólyaghúzókat jelentetnek, midőn vértorlás van a' főre, ha az edény rendszer izgékonyasága ellent nem mondana.

De akármiilyen szorgalma legyen az orvosnak ritkán éri czélját, mivel ha a' baj igen mélyen rejtezik az egyedben gyökerestől kiirtani alig lehet. Ugyan

is a' szorgalmas ivók érezvén a' baj kezdetét egy-
keves időre megszűnnek inni, de a' végveszélyt el-
kerülvén csak-nem mindenkor azon mérges forrásra
térnek vissza, mellybül az előtt kevéssel a' veszedel-
met meritették. —

Az idült iszákos reszketeg félrebeszéd orvos-
lása, az említett szabályokon alapúl, de a' kóros
nagy béketűrése, és nagyobb vigyázat kívántatik, a'
gyógyszerek használásában, így a' hánytató por,
és mákony húzamos ideig ne használtassanak; ha-
nem más gyógyszerek használása vétessék közbe.
Estvéli használása pedig a' mákonynak leghasznosabb.

Index

1. De... ..
2. De... ..
3. De... ..
4. De... ..
5. De... ..
6. De... ..
7. De... ..
8. De... ..
9. De... ..
10. De... ..
11. De... ..
12. De... ..

Theses.

1. Delirium cum tremore non semper est phrenitis.
 2. Abusus spirituosorum non solum multorum morborum fomes; sed etiam culturae nationum impedimentum est.
 3. Febris intermittens, etiam perniciosa saepe initio anti-phlogisticis, et solventibus optime curatur.
 4. In primo Syphilidis exordio sola cura topica sufficit.
 5. Arsenicum alterando agit in systema nervosum.
 6. In feбри nervosa caute, sed heroice agendum.
 7. Multa dari dicuntur remedia specifica, sed nulla sunt.
 8. In Encephalitide arteriotomia indicata.
 9. Chlorum, Camphora, Moschus, et aqua frigida optima sunt febris nervosae erethisticae remedia.
 10. Contagia febrilia non semper a contagiis oriuntur.
 11. Dolor nunquam necat.
 12. Mors est generatio nova.
-